

CHARAKTERISTIKA HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

Praha je hlavním městem České republiky. Z toho vyplývá i její úloha přirozeného centra politiky, mezinárodních vztahů, vzdělávání, kultury a ekonomiky. V rámci EU je hlavní město Praha považováno za jedno z nejatraktivnějších historických evropských velkoměst. Od roku 1992 je právě její historické centrum zapsáno na seznamu kulturního dědictví UNESCO. Všechny tyto aspekty se odrážejí ve specifickém charakteru a postavení Prahy mezi ostatními regiony naší republiky.

Podle zákona ČNR o hlavním městě je Praha **statutárním městem**. Je spravována orgány hlavního města - Zastupitelstvem hl. m. Prahy, Radou a Magistrátem hl. m. Prahy. Pro výkon státní správy je Praha od roku 2001 členěna na 22 správních obvodů, z hlediska samosprávného ji tvoří 57 autonomních městských částí s vlastními volenými orgány. Tyto městské části jsou ovšem zcela nehomogenní. Jsou zde městské části s vyhraněným charakterem městského centra, městské části s převážně obytným charakterem bytové zástavby dvacátých a třicátých let 20. století, městské části s převažujícím průmyslovým charakterem, sídlištní městské části se zástavbou panelového typu, městské části příměstského charakteru; řada z nich vznikla postupným připojováním okolních obcí venkovského typu. Liší se stupněm urbanizace, hustotou zalidnění, kvalitou technické infrastruktury i sociálně ekonomickými podmínkami života obyvatel. I co do počtu obyvatel jsou mezi těmito částmi velmi významné rozdíly. Zatímco čtyři (v roce 2007 to byly pouze tři – bez Prahy 6) městské části počtem obyvatel překračují 100 tisíc (Praha 4, Praha 10, Praha 8 a Praha 6), dvanáct nedosahuje ani 2 tisíc obyvatel a z toho tři městské části mají méně než 500 obyvatel (Praha-Nedvězí, Praha-Královice a Praha-Benice).

Praha se i v rámci celé EU řadí mezi významné a vyspělé regiony. Toto postavení Prahy je dáno dlouhodobým historickým vývojem, přispívá k tomu i geografická poloha. Zejména po roce 1990 zde proběhla velmi rychlá transformace v celé škále společensko ekonomických oblastí. Došlo k rychlé obnově prestiže, Praha je trvale atraktivním teritoriem pro investory zejména z řad zahraničních ekonomických subjektů, pro něž je prestižní otázkou získání rezidencí na území Prahy. Výrazně se zlepšila kvalita napojení města na evropskou i celosvětovou komunikační síť. Je zde stabilní a pestrý trh práce a nadprůměrně kvalifikovaný potenciál pracovní síly. Důležitou roli hraje i kvalitní zázemí vzdělávacích i vědeckých a výzkumných institucí.

Nelze ovšem zapomenout i na slabé stránky. Jsou jimi zvýšená kriminalita, v mnoha ohledech nevyhovující životní prostředí, dopravní přetíženost, zvýšené životní náklady pro obyvatelstvo.

Hl. m. Praha je největším městem České republiky. Rozkládá se na ploše 496 km², což je pouze 0,6 % území republiky, ale **počtem obyvatel 1 249 026 k 31. 12. 2009** představuje 11,9 % obyvatel státu. Praha tedy výrazně dominuje struktuře osídlení v České republice, když druhé největší město Brno představuje třetinu její populační velikosti.

Prahu lze považovat z geografického pohledu za jakýsi střed Evropy. Leží téměř v centru tohoto kontinentu, vzdušnou čarou vzdálená přibližně stejně od tří moří: Baltského 365 km, Severního 495 km a Jaderského 490 km.

Současná rozloha města je výsledkem přirozeného historického vývoje a dlouhodobého **územního růstu**. Za počátek lze považovat 2. polovinu 9. století, kdy byl založen Pražský hrad a pod jeho ochranou se začala rozvíjet samostatná podhradní osídlení. Z nich se pak postupně vyvinula samostatná města pražská: Staré Město, které bylo již před rokem 1280 nazýváno „Hlavou“ (caput regni), hlavním městem Českého království, Malá Strana, Nové Město a Hradčany. Rozhodujícími okamžiky dalšího vývoje do dnešní podoby byl rok 1784, tedy doba vlády Josefa II., kdy byla čtyři doposud samostatná města pražská spojena v město Prahu. Dále pak rok 1850, 1883, 1884 a 1901, v nichž byla postupně k Praze připojena další čtyři města (Josefov, Vyšehrad, Holešovice-Bubny a Libeň). Na začátku 20. století bylo tedy území Prahy tvořeno teprve 8 částmi s rozlohou cca 2 000 hektarů, což představuje přibližně 4 % dnešního území. **Zákonem ze dne 6. 2. 1920** byla vytvořena **Velká Praha**, když se s dosavadními osmi pražskými čtvrtěmi spojilo 39 okolních obcí. **K dalšímu územnímu růstu pak došlo postupně v letech 1960** (připojení 3 obcí a částí dvou katastrálních území), **1968** (připojeno 21 obcí Středočeského kraje), **1970** (korektury hranic Prahy, zejména území v okolí letiště Praha-Ruzyně) a konečně **1974**, kdy bylo k Praze připojeno dalších 30 obcí Středočeského kraje. Od tohoto roku nedošlo v Praze k žádným dalším územním změnám.

Počet obyvatel Prahy rostl již od poloviny 17. století prakticky až do roku 1992, kdy kulminoval. Sledujeme-li průběžně výsledky periodických cenzů, které se konaly s výjimkou období 2. světové války v pravidelných desetiletých intervalech, počet obyvatel se v přepočtu na současné území od prvního sčítání lidu (1869) do roku, kdy bylo spočteno nejvíce Pražanů (1991), zvýšil 4,5 krát. Za desetiletí do SLDB 2001 počet obyvatel poklesl, k čemuž došlo poprvé za celou historickou řadu výsledků cenzů. Počet obyvatel Prahy byl podle výsledků SLDB 2001 nižší i než počet v roce 1980. V posledních letech se počet obyvatel Prahy opět každoročně mírně zvyšuje. V minulých letech šlo pouze o přírůstky obyvatel z migrace, a to zejména o

přírůstky osob v produktivním věku, které se stěhují do Prahy především z důvodu širokých možností uplatnění na trhu práce a převažují mezi nimi cizí státní příslušníci. **V roce 2006 byl poprvé po 26 letech zaznamenán také přírůstek přirozeným pohybem (počet narozených byl vyšší než počet zemřelých).** To je dáno hlavně vyšším počtem narozených dětí ženám silných ročníků sedmdesátých let. Od roku 2006 je počet narozených dětí vždy vyšší než počet zemřelých a každým rokem se tato hodnota zvyšuje, když v roce 2009 činila 2 123. Přirozené přírůstky obyvatelstva byly v Praze dosahovány zejména v období první republiky (1920-28), válečných a poválečných letech (1940-56) a v letech sedmdesátých (1973-79). Pokud posuzujeme Prahu jako takovou, v jejím historickém vymezení, rostl početní stav obyvatel velmi výrazně. Od konce 18. století do začátku 21. století se počet obyvatel Prahy na území, které k Praze v dané době náleželo, téměř zosminásobil, hranici 1 milionu překročil při cenzu 1961.

Pro **populační situaci** v Praze je tradičně charakteristické neustálé mírné zvyšování průměrného věku obyvatel hl. m. Prahy, který je v Praze stále vyšší než v ČR celkem. V roce 2009 se oproti roku 2008 velmi mírně zvýšilo **zastoupení dětí v populaci**. Mírně vzrostl počet osob v produktivním věku, procentuální zastoupení se však snížilo. V důsledku zvýšené porodnosti v posledních letech meziročně mírně vzrůstá podíl dětí ve věku do 5 let. **Index stáří v Praze (129,5) trvale vysoko překračuje celorepublikový průměr (107,0)** a oproti předchozímu roku se mírně snížil. Index ekonomického zatížení (39,9) je trvale nižší než v ČR celkem. Změny ve věkové struktuře populace jsou způsobeny zejména migrací – stěhování mladých rodin s dětmi do zázemí metropole a naopak stěhování lidí v produktivním věku do Prahy, zejména z pracovních důvodů. Vliv pozitivního vývoje přirozené měny na věkovou strukturu je mnohem méně výrazný.

Značná mobilita cizích státních příslušníků stěhujících se za prací se v Praze projevuje vysokým migračním obratem. Ten se v roce 2009 mírně snížil, což je odrazem vlivu hospodářské recese ekonomiky. Důsledkem migrace za prací je jednak zvýšení počtu cizích státních příslušníků v pražské populaci, ale také posuny ve věkové struktuře populace. Trvale se zvyšuje podíl obyvatel ve věku 15 - 59 let, kteří v Praze nalézají pracovní uplatnění.

Jednoznačně kladným rysem demografického vývoje posledních desetiletí je **prodlužování naděje dožití**. Obyvatelé Prahy se dožívají nejvyššího věku ze všech krajů ČR. V roce 2009 zde opětovně došlo k mírnému zvýšení naděje dožití při narození u žen na 80,84 let (oproti 80,81 let v roce předchozím) a u mužů na 76,25 let (oproti 75,90 let v roce předchozím). Ve srovnání s průměrem ČR to u žen bylo o 0,71 let a u mužů o 2,06 let více. Vysoké hodnoty naděje dožití v Praze bývají přičítány lepší dostupnosti lékařské péče, ale i některým příznivějším tendencím ve způsobu života, a to navzdory zhoršeným parametrům životního prostředí. V Praze je velmi nízká i kojenecká úmrtnost a v roce 2009 se oproti minulému roku mírně zvýšila na 2,35 promile. V ČR celkem je poněkud vyšší, ale její vývoj je obdobný.

Z hlediska **ekonomiky** má hl. m. Praha zcela výsadní postavení v rámci ČR, je hospodářským centrem státu i střediskem pro zprostředkování vlivů nadnárodních hospodářských vztahů na celém území státu. Kromě všech hlavních orgánů státní správy zde sídlí většina finančních institucí a zahraničních firem. To vše má podstatný vliv na ekonomiku Prahy, jejíž ekonomický výkon vytváří stabilně téměř čtvrtinu celostátního hrubého domácího produktu (HDP). Výsadní postavení Prahy je dáno také zájmem investorů o toto území, které představuje vstupní bod do prostoru středo a východoevropských trhů.

Ekonomika regionu vyjádřená v HDP v běžných cenách zaznamenává trvalý nárůst. Meziroční nárůsty od roku 2001 se v Praze pohybují na republikovém průměru, a to i po vstupu ČR do EU v roce 2004, který pozitivně působil na ekonomiku celé země prostřednictvím zlepšení podmínek obchodu se zeměmi EU. HDP v Praze v přepočtu na 1 obyvatele trvale vysoko překračuje hodnotu v ČR a současně i průměr za celou EU. **Vyšší úroveň tvorby HDP je pro metropole typická.** Je to ovlivněno celou řadou faktorů. **Vyšší úroveň mezd, lokalizací a registrací sídel ekonomických subjektů ve městě, lokalizací zahraničních poboček nadnárodních firem, koncentrací centrálních orgánů veřejného i privátního sektoru.** Souvisí to s aglomeračními efekty, které působí ve směru snižování nákladů firem díky koncentraci rozličných ekonomických a podpůrných aktivit.

S výkonností ekonomiky bezprostředně souvisí i **situace na trhu práce. Praha je největším regionálním trhem práce v České republice.** Charakteristickými rysy dosavadního vývoje jsou na jedné straně vysoká lokalizační atraktivita pražského trhu práce, na druhé straně schopnost Prahy pokrýt zvýšenou poptávku. To je dáno jak značnou profesní mobilitou vnitřních zdrojů, tak doposud rychle rostoucími zdroji mimopražských i zahraničních pracovníků. Pražský trh práce díky nabízené šíři profesí stačil absorbovat téměř všechnu pracovní sílu uvolňovanou v procesu transformace i nově přicházející. Praha působí také na zbytek České republiky a zejména na Středočeský kraj, jehož část je k ní integrována intenzivní dojížděnkou za prací a Praha zároveň snižuje jeho nezaměstnanost. Pracovní místa na území hlavního města nejsou příležitostmi jen pro obyvatele hlavního města, ale i pro obyvatele širokého okolí a v podstatě pro obyvatele celé ČR. Podle výsledků SLDB 2001 počet obsazených pracovních míst v Praze představoval více než pětinu všech

pracovních míst v ČR. Počet pracovních míst k 1. 3. 2001 byl necelých 726 tisíc a aktivních obyvatel Prahy bylo o 125 tisíc méně. Význam dojíždění za prací je pro Prahu mimořádný. Pražská pracovní síla má ve srovnání s ostatními regiony výrazně vyšší kvalifikaci. Více než 30 procent zaměstnaných jsou osoby s vysokoškolským vzděláním a jejich počet má v posledních letech pravidelný vzestupný trend. Také průměrné mzdy v Praze dosahují výrazně vyšších hodnot než v ostatních regionech. Dalším charakteristickým rysem pražského trhu práce je i podprůměrná míra nezaměstnanosti. **V současné době hospodářské recese se charakteristiky trhu práce mírně zhoršily**, stále jsou však ve srovnání s ostatními kraji na dobré úrovni. Např. míra registrované nezaměstnanosti činila k 31. srpnu 2010 přesně 4,06 %, což je ještě více než ve stejném období minulého i předminulého roku. Celkový počet uchazečů o zaměstnání registrovaný úřady práce se oproti minulému roku zvýšil o 21 %.

Základní ekonomická strukturální přestavba se promítla do změn v **odvětvové struktuře pražské ekonomiky**. Charakteristickým rysem vývoje pražské ekonomické základny je posílení oblužné sféry a pokles podílu výrobních odvětví. Terciární odvětví (služby) představují v současnosti v Praze více než 80 % přidané hodnoty. Také míra zaměstnanosti v této sféře v Praze výrazně překračuje údaje ze všech regionů ČR. V roce 2001 pracovalo ve službách v Praze 77 % všech zaměstnaných a v roce 2009 to bylo 80 %. Toto zastoupení zaměstnaných v terciéru se již delší dobu nemění.

Podíl **výrobních odvětví** na tvorbě přidané hodnoty i zaměstnanosti je v Praze naopak výrazně nižší, než je celorepublikový průměr. Odvětví průmyslu nemá v hl. m. Praze tak významné postavení jako v jiných regionech ČR.

Také ve stavebnictví se projevil vliv krize. Na území Prahy mělo ke konci roku 2009 sídlo 147 stavebních podniků s 50 a více zaměstnanci, což je o 20 podniků více než v předchozím roce. Počty dokončených i zahájených bytů v Praze byly již tradičně druhé nejvyšší ze 14 krajů, po kraji Středočeském. V roce 2008 byl zaznamenán propad bytové výstavby. V roce 2009 se stavebníci zaměřili především na dokončování výstavby bytů (počet dokončených bytů se zvýšil), méně bytů se v tomto roce zahájilo, což nadále potvrzuje vliv ekonomické recese.

Významnou oblastí ekonomiky hlavního města je **cestovní ruch**. Naprostou většinu návštěvníků Prahy, kteří se ubytovali v některém z hromadných ubytovacích zařízení, tvoří **turisté ze zahraničí, kteří zde představují více než 90 % všech ubytovaných návštěvníků**, nejčastějšími hosty jsou Němci a Britové. Ovšem Praha je i nejčastějším cílem tuzemských služebních cest a významným centrem kongresové turistiky.

Co se týče hromadných ubytovacích zařízení, jejich počet zůstal v podstatě na úrovni předchozího roku 2008. Od roku 2006 však rostou počty pokojů a lůžek. I v roce 2009 došlo k mírnému růstu počtu hotelů vyšší úrovně (čtyř a pětihvězdičkových). Se zlevňováním letecké dopravy trvá stále obliba víkendových zájezdů. Turistická sezóna v Praze není časově vyhraněná, spíše se však soustřeďuje do letních měsíců. **Počet příjezdů hostů oproti roku 2008 poklesl zhruba o 5 %**. Hosté ubytovaní v pražských hromadných zařízeních představoval více než třetinu ubytovaných ve všech těchto zařízeních v ČR a u nerezidentů to bylo ještě více (63 %).

Z dalších součástí života společnosti má Praha významné postavení také ve **školství, zdravotnictví a kultuře**. Lze říci, že Praha je celostátním centrem školství. Již od středního vzdělávacího stupně je zde zvýšená koncentrace škol. V Praze je největší počet gymnázií i středních odborných škol ze všech krajů. Zcela mimořádné je postavení Prahy ve vysokém školství. Na 33 vysokých školách studovalo 119 tisíc studentů (školní rok 2008/2009) a jejich počet stále mírně roste. V posledních letech se odráží dosavadní demografický vývoj i v posunech ve školských zařízeních. Klesá mírně počet základních škol i jejich žáků. Počty studentů středních škol více méně stagnují.

Také zdravotnická zařízení jsou na území hlavního města koncentrována. Jde hlavně o specializovaná často i výzkumná pracoviště, která ovšem slouží pacientům z celé republiky. Je zde zaměstnána téměř pětina všech lékařů, kteří pracují v celém státě. **Relativní ukazatele ze zdravotnictví v přepočtu na 1 000 obyvatel jsou trvale nejvyšší ze všech krajů** a výrazně převyšují celorepublikový průměr, protože veškerá pražská zdravotnická zařízení slouží i pro okolí Prahy a některá specializovaná pracoviště mají celorepublikovou působnost. Zatímco v ostatních regionech, po předání zdravotnických zařízení do kompetence krajů, je stále více zařízení nestátních, **v Praze pracuje téměř polovina všech lékařů v zařízeních státních**. Tento jev je pro Prahu charakteristický. Statistická data o počtu zařízení, lůžek i pracovníků ve zdravotnictví nemohou postihnout změny kvality péče. **Dlouhodobý nárůst kvality zdravotnické péče se odráží spíše v demografických ukazatelích jako je naděje dožití nebo zemřeli podle příčin smrti.**

Praha má mimořádný význam i v oblasti kultury. Je zde umístěna většina kulturních institucí celostátního významu, ale nachází se zde i hustá síť dalších kulturních zařízení.

Praha patří z hlediska **kvality životního prostředí**, i přes výrazné zlepšení v 90. letech, k nejvíce postiženým regionům státu. Kvalita ovzduší v Praze v centru a některých oblastech středního pásu osídlení je stále velmi špatná. Přestože i na tomto poli bylo zaznamenáno v posledních letech v řadě ukazatelů značné zlepšení, nepříznivá situace trvá. Emise ze stacionárních zdrojů poklesly. Ovšem emise ze zdrojů mobilních, tedy motorových vozidel, v dlouhodobějším pohledu spíše stagnují a meziročně i stoupají. Hlavním problémem jsou pro Prahu emise pevných prachových částic. S nárůstem intenzity automobilové dopravy v letních měsících vzrůstají i koncentrace přízemního ozónu, tento růst však zatím není dramatický. Z fyzikálních faktorů, které mají dopad na životní prostředí, je nejzávažnější hluková zátěž.

Na území hlavního města Prahy se celkem nachází 89 zvláště chráněných území, která představují 4,3 % rozlohy Prahy, z toho se 8 řadí mezi národní přírodní památky (Barrandovské skály, Cikánka I., Dalejský profil, Lochkovský profil, Požáry, U Nového mlýna a část území NPP Černá rokle, která sem zasahuje ze Středočeského kraje), 15 přírodních rezervací a 66 přírodních památek. Centrum Prahy má ale relativně málo kvalitní **veřejné zeleně**. Po zrušení městských hradeb (1871-1888) byl vzniklý prostor na rozdíl od řady evropských měst zastavěn. V posledních letech však dochází ke zlepšení dříve velmi zanedbaného stavu městské a příměstské zeleně. Probíhá postupná obnova vybraných zahrad a parků.

V návaznosti na význam, polohu a postavení Prahy byla historicky vytvořena široká škála **dopravních vazeb**. Nejbližší jsou oboustranné regionální vazby na Středočeský kraj. Postavení Prahy jako hlavního města ČR podmiňuje také významnou dojízdku i z území celé republiky. Naopak občané Prahy neomezují své vyjízdky za rekreací na blízké okolí, ale rozptylují se po území celého státu. Výrazně středová poloha a atraktivita v rámci ČR i Evropy předurčila Prahu k roli nejen důležitého cíle cest, ale také místa křížení řady významných tranzitních tras. Praha je již tradičně i největším centrem mezinárodní přepravy v ČR, a to ve směru západ-východ a sever-jih. Současně je i největším dopravním uzlem propojujícím jednotlivé kraje republiky.

Praha je centrálním bodem všech **dálničních tras**. Před rozdělením Československa byla vybudována naše první dálnice D 1 spojující Prahu s Brnem a Bratislavou. Rozestavěná je dálnice D 8 Praha - Drážďany - Berlín a v plánu jsou i další dálniční propojení. Vysoká intenzita automobilové dopravy v centrálních částech města je důsledkem absence objízdých silničních tras kolem Prahy a zejména vnitřního města. Dosud se podařilo u plánovaných dvou okruhů vybudovat pouze dílčí segmenty. Nyní je ve výstavbě část městského automobilového okruhu Myslbekova - Pelc Tyrolka zvaná Blanka, která byla zahájena v roce 2007 a do provozu bude uvedena v roce 2011. V polovině září 2010 byla dokončena jižní část pražského okruhu, jejíž stavba byla zahájena v roce 2006.

Praha představuje i důležitý **mezinárodní železniční uzel**. Důraz je kladen na rozvoj železniční dopravy na evropské úrovni (např. Eurocity) při současném útlumu dopravy na méně využívaných tratích. Je připravována přestavba klíčových tahů pro provoz expresních vlaků, který zajistí vysoký komfort cestování na dlouhých tratích, zvláště mezinárodních. Vlaky, které obsluhují příměstské oblasti, jsou pak integrovány do pražské integrované dopravy. Hlavní práce na stavbě tzv. „Nového spojení“, které propojí Hlavní a Masarykovo nádraží na jedné straně a Libeň, Vysočany a Holešovice na straně druhé, byly dokončeny. Na prosinec 2010 je naplánováno úplné dokončení stavby včetně parkových úprav okolí.

Letecká doprava osobní i nákladní je v Praze provozována zejména na letišti Praha-Ruzyně. V roce 2009 zde bylo odbaveno 11 643 366 cestujících, což znamená meziroční pokles o 7,8 %. V lednu 2006 byl otevřen nový terminál Sever 2, do kterého byly převedeny všechny lety do zemí schengenského prostoru. Pro pražské letiště je mj. velmi důležitý právě rozvoj dálkové dopravy, díky ní totiž přibývá cestujících, kteří českou metropoli využívají jako přestupní bod pro let do vzdálenějších destinací. Letiště Praha připravuje navíc rozšíření dráhového letiště o novou paralelní dráhu, která by měla být uvedena do provozu v roce 2010. V současné době je v souvislosti s letištem hodně diskutované napojení na městskou hromadnou dopravu a také příprava privatizace letiště.

Praha má relativně dobře fungující **městskou hromadnou dopravu** s páteřním systémem metra v délce téměř 60 km a sítí tramvajových tratí o délce 142 km. Ročně se vozidly MHD přepraví více než 1 miliarda osob a je naježděno 1650 milionů kilometrů. Naléhavá potřeba zatraktivnit hromadnou dopravu napomohla postupnému vzniku systému pražské integrované dopravy. Ten je v současné době provozován do vzdálenosti až 35 km od hranic Prahy, čímž zahrnuje i významnou část Středočeského regionu (cca 240 obcí). I přes dokončení významných investic je budování dopravní infrastruktury, zejména s důrazem na odlehčení dopravně přetíženého centra, v Praze stále prioritním úkolem. Růst počtu automobilů již není tak významný jako v minulosti, přesto ale dochází k mírnému zvyšování jejich počtu. Ke konci roku 2009 bylo registrováno 635 092 osobních automobilů.